

NÉPESEDÉSI HÍRLEVÉL

A KSH Népeségtudományi
Kutató Intézet kiadványa
aktuális demográfiai
kérdésekről

2009/3

A KorFa olvasóihoz

Gyorsan átalakuló világunkban az NKI publikációs gyakorlatát is folyamatos kihívások érik. A *KorFa* célja, hogy minél szélesebb körben hívja fel a figyelmet egy-egy fontos demográfiai eseményre, megváltozó népesedési folyamatra. Napjainkban azonban egyre többen az internetet használják tájékozódásra, ezért a jövőben a nyomtatott publikálás mellett az on-line megjelenés igényeit is érvényesíteni kívánjuk. Célunk továbbra is az, hogy fontos demográfiai kérdésekről, kutatási eredményekről, folyamatban lévő kutatási projektekről, új publikációkról és eseményekről tájékoztassuk az érdeklődőket. Mindezt az eddiginél tömörebb, ugyanakkor színes és közérthető formában igyekszünk megtenni.

A népesedési helyzet – a számos vonatkozásban negatív demográfiai trendek következtében – napjainkban egyre inkább a figyelem középpontjába kerül. 2009. november 12-én Népesedési Kerekasztal alakult a Magyar Tudományos Akadémián azzal a céllal, hogy az immár egy évtizede alacsonyan stagnáló születésszám okait széles körben ismertté tegye, és fórumot teremtsen a megoldások lehetséges irányának kidolgozására, megvitatására. Az NKI által nemrég megjelentetett – és az Intézet honlapján is hozzáférhető – *Demográfiai Portré 2009* szintén a népesedési folyamatok megértését kívánja elősegíteni.

Spéder Zsolt NKI
speder@demografia.hu

Tartalom

A *KorFa* olvasóihoz

Első elköltözés a szülői házból Erdélyben és Magyarországon

Szegénység az erdélyi magyarok körében és a vidéki Magyarországon

Kitekintés

A bevándorlási és integrációs statisztikai rendszer fejlesztése

Családkutatás és családpolitika Európában

Szemle

A közvélemény tükrében

Demográfiai Portré 2009

Naptár

XXVI. Nemzetközi Népesedési

Konferencia 2009, Marrakech

Népszámlálások – nemzeti-etnikai
adatok

A krízis mint esély

Első elköltözés a szülői házból Erdélyben és Magyarországon¹

A szülői házból való első elköltözés a felnőtté válás folyamatának fontos lépcsőfoka. Az első önálló háztartás kialakításának gyakorlata Európában jelentős eltéréseket mutat a munkaerőpiacok szerkezetében, a jóléti rezsimekben, a lakáspiac működésében és a kulturális normákban megfigyelhető különbségek miatt. Észak-Európában a fiatalok korábban költöznek el a szüleiktől, mint a kontinens déli országaiban. A volt szocialista államok a dél-európai mintához állnak közelebb. Ezen országok sajátos jellemzője, hogy a fiatalok viszonylag gyakran élnek kiterjesztett családi háztartásban: a szülőkkel élő fiatal nők több mint fele, a férfiak harmada már rendelkezik élettárssal, házastárssal, sőt, akár gyermekekkel is. Ez a helyzet számos konfliktus forrása lehet, ezért valószínűsíthető, hogy a fiatalok külső kényszerítő körülmények hatására választják ezt az életformát.

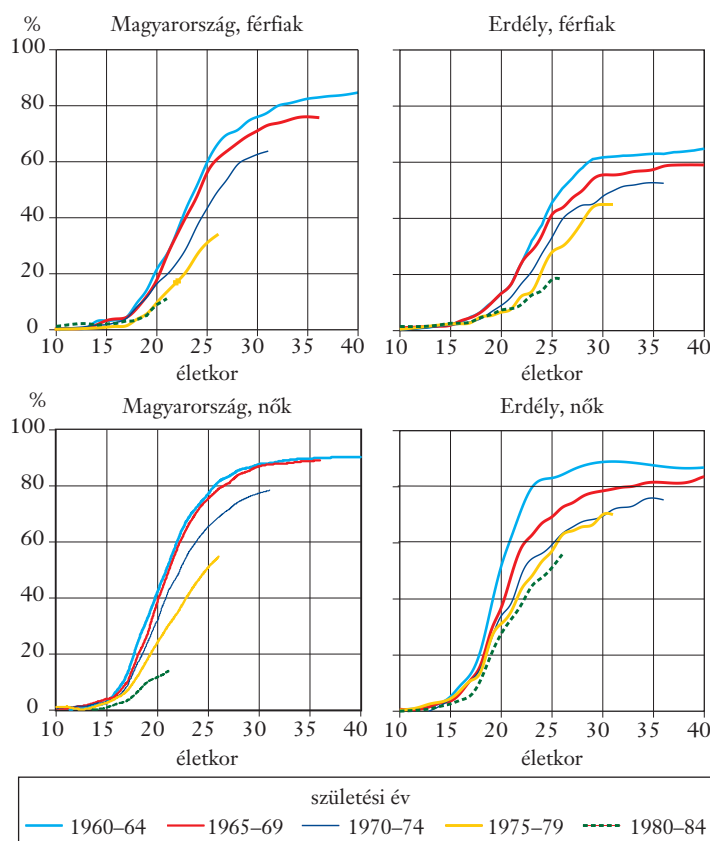
A fiatalok életkezdésének lehetőségei az elmúlt évtizedekben Magyarországon és Romániában is jelentősen átalakultak. A rendszerváltás alapvető változásokat hozott mindkét társadalomban: a gazdasági visszaesés, a munkanélküliség megjelenése és tartóssá válása miatt az iskolai tanulmányaikat befejező fiatalok egy részének nehezzé vagy lehetetlenné vált a belépés a munkaerőpiacra. A fiatalok – válaszul a kialakult helyzetre – megpróbálták tovább az oktatási rendszerben ma-

radni, amit a felsőoktatás expanziója sokak számára lehetővé is tett. Az önálló életkezdés, a családalapítás életkora kitolódott, egyre inkább elterjedtek az élettársi kapcsolatok a fiatalabb generáció körében, a termékenységi szint visszaesett. A lakáshoz jutás lehetőségei mindkét országban már a nyolcvanas években romlottak, a rendszerváltás után pedig a szocialista lakásépítési struktúra felbomlásával tovább szűkültek: a kiutalásos rendszer megszűnt, az önkormányzati bérlakásokat privatizálták, és a hitelfelvétel nehezebbé vált. Ezek a változások megnehezítették a fiatalok számára, hogy szüleiktől független, önálló háztartást alakítsanak ki.

A továbbiakban a szülői házból való elköltözés időzítését vizsgáljuk a magyarországi és az erdélyi fiatalok körében, különös tekintettel arra, hogy eltér-e egymástól a nők és a férfiak, valamint az egymást követő kohorszok viselkedése. A Magyarországra vonatkozó adatok az *Életünk fordulópontjai* adatfelvétel 2001-es első hullámából, az erdélyiek pedig az *Életünk fordulópontjai – Erdély* vizsgálat 2006-os első hullámából származnak. Az elemzett minták az 1960 és 1984 között született magyarországi és erdélyi magyar ajkú válaszadókat tartalmazzák. Mindkét kérdőívben szerepelt az „*Ön mikor költözött el a szülői házból?*” kérdés, amely alapján az első önálló háztartás létesítésének időpontját vizsgáljuk.

Az 1960 és 1984 között született válaszadók Magyarországon átlagosan 21,7, Erdélyben 21,8 éves korukban költöztek el először a szülői házból; az elköltözés medián életkora 21, illetve 22 év

¹ A teljes tanulmányt lásd: Spéder Zsolt (szerk.): *Párhuzamok. Anyaország és erdélyi magyarok a századfordulón*. KSH NKI Kutatási jelentések 86, 2009.

1. ábra. A szülői házból a jelzett életkorig elköltözötték aránya kohorszokként

volt. A látszólag megegyező adatok mögött azonban jelentős eltérések húzódnak meg, akár a két vizsgált társadalmat, akár a nőket és a férfiakat, vagy a különböző kohorszokat hasonlítjuk össze.

Ami az időbeli változásokat illeti, a szülői házból való elköltözés mindkét társadalomban fokozatosan későbbre tolódott az egymást követő kohorszokban (lásd az 1. ábrát). Tizennyolc éves korára a legidősebb kohorszba tartozó magyarországi férfiak 10%-a, a nők 25%-a élt önállóan, az 1975–79 között születettek esetében viszont a férfiaknak csupán 4, a nőknek pedig 12%-a költözött már el a szülői házból 18 éves koráig. Az 1975 után születettek halasztó magatartása mindkét nem esetében még erőteljesebb.

Bár az elköltözést Erdélyben is egyre későbbre időzítik, a férfiaknál az eltérések nem olyan nagyok, főként 20 éves kor fölött jelentkeznek, és elsősorban az 1970 előtt és után született kohorszok magatartása tér el egymástól. A nők esetében jelentősebbek a különbségek: az 1960–64 között születettek

sokkal korábban és sokkal nagyobb arányban költöztek el otthonról, mint a fiatalabb kohorszok tagjai, az 1970-es évek első és második felében született erdélyi nők magatartása viszont az adatok alapján nem tér el egymástól.

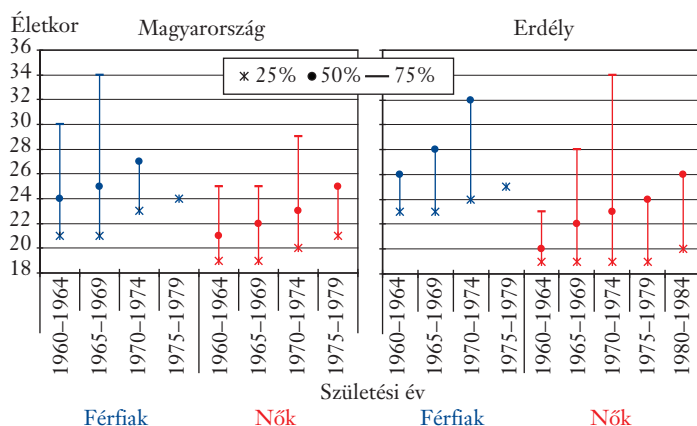
A nők és a férfiak mindkét társadalomban eltérően időzítik a szülőktől független háztartás kialakítását. A halasztás a nők körében jelentősebb, ugyanakkor a nők minden életkorban magasabb arányban élnek a szüleiktől külön, és korábban költöznek el otthonról, mint a férfiak. Ennek oka valószínűleg a párok férfi és nő tagja közötti korkülönbség, illetve az, hogy Erdélyben az ifjú pár hagyományosan a férfi családjához költözik, amennyiben nem tud önálló háztartást kialakítani. Az is a lányok korábbi elköltözését ösztönözheti, hogy számukra alacsonyabb a szülői házból maradással és magasabb az elköltözéssel elérhető „haszon”: az otthon maradó nőkre rendszerint több házimunka hárul, és szorosabb szülői felügyelet alatt élnek, mint a férfiak.

A második ábrán azt láthatjuk, hogy az adott kohorszba tartozó nőknek, illetve férfiaknak hány éves korukra költözött el a negyede, a fele és a háromnegyede a szülői házból. Az interkvartilis terjedelem (a kvartilisok közötti távolság) növekedése azt jelzi, hogy nem csupán az elköltözés életkora tolódott ki, hanem az életutak is sokszínűbbé váltak, nőtt a heterogenitásuk. Egyik társadalomban sem létezik az önálló háztartás kialakításának egy kikristályosodott és a társadalom által elvárt gyakorlata, különösen a fiatalabb erdélyi kohorszokban nem. Viszonylag kis mértékben növekedett az az életkori határ, amely fölött már minden negyedik válaszadó önálló háztartásban él, vagyis a társadalom egy részét a többség halasztó magatartása nem érinti, és viszonylag fiatalon elköltözik a szülői házból. Viszont akik nem önállósodnak fiatalon, azok egyre később teszik ezt meg.

Összességében a leírt változások egyértelműen a halasztás és a növekvő heterogenitás irányába mutatnak, ennek mértéke azonban nemeként és társadalmanként jelentősen eltér. Az erdélyi férfiak jellemzően később alapítanak önálló háztartást, mint magyarországi társaik, és az egymást követő kohorszokban nagyobb mértékben nő az elköltözés időzítésének heterogenitása Erdélyben, mint Magyarországon.

Az Erdélyben tapasztalt változások értelmezésénél figyelembe kell venni a születésszám nagy mértékű ingadozását is. Az erőszakos népesedéspolitikai, a rendkívül szigorú abortusztilalom miatt Romániában 1967-ben majdnem kétszer annyi élveszületés történt, mint egy évvel korábban. Ez a népesség egészére és a magyar népességre egyaránt igaz. Ezután a születések száma évről évre csökkent, a korábbi alacsony szintet azonban csak a rendszerváltás idejére érte el. Magyarországon hasonló mértékű ingadozás nem volt.

Az erdélyi korstruktúrában bekövetkezett torzulás alapvetően befolyásolta a nagy létszámú kohorszok tagjainak életútját: nagyobb konkurenciával találkoztak, így nehezebb volt számukra a továbbtanulás, a munkába állás, a lakáshoz jutás, sőt, a házasságkötés és a családalapítás is. Például az 1967–70 között született nők számára, ha néhány évvel idősebb férjet szerettek volna¹, fele annyi potenciális jelölt állt rendelkezésre. A házassági piac beszűkülését jelzi, hogy a párok közötti korkülönbség átlaga és szórása az 1967 és 1970 között születetteknél magasabb volt, mint a korábbi években, vagyis a nők idősebb férfikkal is házasságot kötöttek. Három-négy év elteltével, amint

2. ábra. Mely életkorig költözött el (először) a szülői házból a megkérdezettek negyede, fele, háromnegyede kohorszokként

¹ Az adatok alapján az erdélyi házaspároknál a férj átlagosan 3–4 évvel idősebb, mint a felesége.

már a férjként szóba jövő férfiak is a nagy létszámú évjáratokból kerültek ki, az átlagos korkülönbség csökkent.

Erdélyben az 1965–69 között született nők erőteljes halasztó magatartása tehát inkább egy kényszerű halasztásként értelmezhető. A jelenséget a születések számának hirtelen jelentős megugrása okozta (kohorszhatás), és ehhez járult az is, hogy

a kohorsz tagjai épp a nyolcvanas évek második felében, a kilencvenes évek elején kívántak belépni egy szűkülő munkaerő- és a lakáspiacra (periódushatás).

Murinkó Livia NKI
murinko@demografia.hu

Szegénység az erdélyi magyarok körében és a vidéki Magyarországon¹

A szegénység sokféle élethelyzetet jelenthet, különböző életciklusokban más és más okra vezethető vissza. Megélhetési nehézségek, eladósodottság, lakhatási problémák, marginalizáció formájában mutatkozhat. Oka lehet a munkahely elvesztése, az alacsony iskolai végzettség, a térségi hátrányok, az egészségi állapot tartós megromlása, a generációkon átívelő negatív minták, de szerepe lehet benne a kulturális tőke hiányának, vagy a kapcsolati hálók meggyengülésének is. Demográfiai események (gyermekszületés, válás, özvegyülés) szintén állhatnak a háttérben. A szegénység szoros összefüggést mutat származási különbségekkel is: a cigány származás minden térségben erősen növeli a szegénység kockázatát.

Mindezek következtében a szegénységnek nincsen általánosan elfogadott, a kutatók által egységesen használt definíciója. A kutatási célokhoz igazodva különböző megközelítésekkel találkozhatunk.

1. táblázat. A szegénység leírására alkalmazott mutatók

1. Lakás-szegénység	A mutató a lakás legalapvetőbb infrastrukturális problémájára utal, nevezetesen arra, hogy a lakásban nincsen vízőblítéses WC és/vagy fürdőszoba/zuhanyzó.
2. Depriváció a tartós javakban	A mutató a legalapvetőbb tartós javak birtoklásában elszenvedett hiányt méri. A tartós javak közül a telefon, az automata mosógépet, a videó lejátszót és a személyi számítógépet vettük figyelembe. Azokat tekintettük depriváltaknak, akik a felsorolt jóságok közül legfeljebb egyet birtokoltak.
3. Depriváció az életkörülményekben	A mutató a következő életkörülményeket veszi figyelembe: megengedheti-e magának a kérdezett, hogy „évente egyszer egy hétre elmenjen üdülni”, „rendszeresen vásároljon új ruhát”, „lecserelje az elöregedett bútorait”, és „havonta egyszer meghívja a barátait vacsorára”, és „havonta legalább 5 ezer Ft / 500 ezer (régi) lejt félre tegyen”. Depriváltak azokat tekintettük, akik a felsoroltak közül egyet sem engedhetnek meg maguknak, mégpedig anyagi okokból (azt választák, hogy „szeretnék, de nem telik rá”).
4. Szubjektív szegénység	A mutató az anyagi jólét szubjektív megítélésén alapul: a kérdezetteknek arról kellett nyilatkoznuk, hogy hogyan tudnak kijönni a jövedelmükből. Szubjektív szegénységben élőknek azokat tekintettük, akik azt választák, hogy „nélkülözések között” vagy „hónapról hónapra élnek”.

Írásunkban a szegénység négy megjelenési formáját tanulmányozzuk az erdélyi magyarok és Magyarországon vidéki lakos-

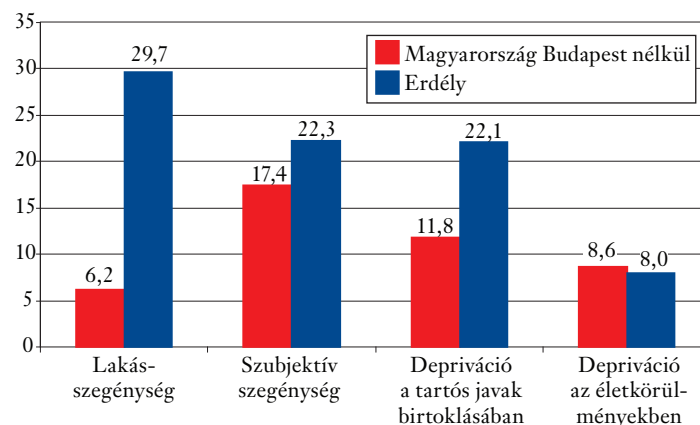
sága körében.² A szegénység e négy típusának leírását a fenti táblázat tartalmazza.

Elemzésünk a magyarországi *Életünk fordulópontjai* adatfelvétel 2004-es második hulláma, és az erdélyi *Életünk fordulópontjai* – Erdély adatfelvétel 2006-os első hulláma alapján készült. Az erdélyi minta a magyarul beszélő 21–46 év közötti népességre terjedt ki, ezért a magyarországi mintát is erre a korcsoportra szűkítettük.

A két vizsgált térségben számos hasonlóságot fedezhetünk fel a rendszerváltás utáni szegénység kialakulását, megjelenési formáját tekintve. Ide sorolható a szocialista nagyipar és mezőgazdaság jelentős térszerzése, és ezzel számos munkahely felszámolódása, a munkanélküliség tömegessé válása, a térbeli egyenlőtlenségek felerősödése. Ugyanakkor lényeges különbségekkel is számolnunk kell: az infrastrukturális fejlesztés vonatkozásában Magyarországon sokkal nagyobb előrelépés történt, mint Erdélyben. Különösen szembeötlő az erdélyi falvak elmaradottsága ebből a szempontból. További különbség az erdélyi társadalom rurálisabb jellege: míg a vidéki Magyarországon a vizsgált korosztályoknak 39%-a, addig Erdélyben 47%-a élt falvakban.

A szegénység kiterjedtsége

A különböző szegénység-megközelítéseket alkalmazva megállapítható, hogy többségük szerint a szegénységben érintett népesség aránya Erdélyben volt magasabb. Mindössze az életkörülmények alapján megfigyelhető deprivációban nem mutatkozott eltérés: ebben a vonatkozásban mind Magyarországon, mind Erdélyben 8% körül mozgott a szegények aránya (lásd az alábbi ábrát).

1. ábra. Az abszolút szegénység különböző típusaiban érintettek aránya

¹ A teljes tanulmányt lásd: Spéder Zsolt (szerk.): *Párbuzamok. Anyaországi és erdélyi magyarok a századfordulón*. KSH NKI Kutatási jelentések 86, 2009.

² A főváros minden országban sajátos jellemzőkkel bír, ezért félrevezető lenne egy fővárossal „nem rendelkező” Erdélyt Magyarországon egészéhez hasonlítani.

2. táblázat. Az abszolút szegénységi ráták településtípus, a háztartás tagjainak gazdasági aktivitása és háztartástípus szerint

Társadalmi ismérvek	Magyarország Budapest nélkül				Erdély			
	Lakás-szegénység	Szubjektív szegénység	Depriváció tartós javakban	Depriváció életkörülményekben	Lakás-szegénység	Szubjektív szegénység	Depriváció tartós javakban	Depriváció életkörülményekben
Településtípus								
Megyeszékhely/municípium	2,4	14,9	6,5	7,2	5,3	15,8	7,6	4,7
Egyéb város	5,3	17,0	10,5	8,3	33,3	22,0	26,8	6,1
Falu	9,5	19,5	16,4	9,7	51,2	28,4	34,3	11,4
Háztartási szintű gazdasági aktivitás								
Egy foglalkoztatott, más nincs	5,8	20,9	14,9	9,5	36,7	28,4	26,6	6,7
Egy foglalkoztatott + munkanélküli	8,4	27,8	15,3	14,6	45,8	46,6	39,7	16,8
Egy foglalkoztatott + nyugdíjas	6,1	18,2	16,1	7,0	37,1	17,7	27,1	5,2
Egy foglalkoztatott + gyermekgondozási szabadságon levő	8,8	15,3	11,6	9,0	16,9	9,5	4,5	1,5
Legalább két foglalkoztatott	2,5	9,9	4,7	5,2	15,6	12,0	10,1	4,9
Nincs foglalkoztatott	23,3	50,4	41,5	22,7	61,0	46,6	53,7	20,7
Egyéb	7,7	25,2	16,4	15,4	32,2	29,1	12,6	6,3
Háztartástípus								
46 év alatti egyedülálló	11,1	27,3	29,2	9,3	25,3	19,8	35,1	6,2
Pár, egyik 46 év alatti	4,5	11,0	10,2	4,5	24,6	15,6	18,5	8,0
Pár + egy 18 éves vagy fiatalabb gyermek	5,8	13,7	6,6	7,9	25,7	17,4	16,7	6,3
Pár + két 18 éves vagy fiatalabb gyermek	4,7	15,2	7,7	7,9	29,3	24,4	18,2	7,7
Pár + egy 18 éves vagy fiatalabb + egy 19 éves vagy idősebb gyermek	4,2	17,2	7,4	9,5	27,1	15,8	11,0	3,7
Pár + egy vagy két 19 éves vagy idősebb gyermek	2,7	10,4	7,8	6,3	22,8	16,6	16,0	4,1
Pár + három vagy több gyermek, legalább egy 18 éves vagy fiatalabb	11,3	27,4	18,7	13,2	63,2	55,2	56,0	27,8
Egy szülő + gyermek(ek), legalább egy 18 éves vagy fiatalabb	6,5	35,4	15,0	14,9	45,3	39,2	33,1	16,0
Egy szülő + gyermek(ek), csak 19 éves és idősebb	6,9	23,2	20,2	7,0	40,2	31,4	44,4	4,7
Két felnőtt generáció rokonnal	5,5	13,1	9,6	5,5	24,3	15,7	15,1	5,5
Három generáció rokonnal/rokon nélkül	8,4	14,7	13,1	11,2	36,5	25,1	25,4	9,3
Egyéb	10,4	21,8	16,3	14,4	24,2	20,1	21,0	9,0
<i>Együtt</i>	6,2	17,4	11,8	8,6	29,7	22,3	22,1	8,0

A két térség között a legjelentősebb különbség a lakás-szegénység vonatkozásában mutatkozott. Erdélyben közel 30%, míg Magyarországon 6% volt az ebből a szempontból szegénynek tekinthetők aránya. Ez alapvetően abból adódik, hogy – mint fentebb is utaltunk rá – az erdélyi falvakban nem zajlott le az az infrastrukturális fejlesztés, ami Magyarországon az 1990-es évek első felében megtörtént, ezért sok lakásba nincs bevezetve a csatorna, nincs fürdőszoba vagy vízöblítéses WC. Szintén jelentős a különbség a két térség között a tartós javak birtoklását mutató indikátor szerint.

A szegénységet meghatározó ismérvek

Mindkét térségben nagy jelentősége van annak, hogy az egyén, illetve a család *milyen típusú településen* lakik. A falvakban élők körében – részben strukturális okokra visszavezethetően, részben pedig a falvak nyújtotta lehetőségek szűkössége (pl. infrastrukturális hátrányok, kevesebb munkahely) miatt – minden megközelítés szerint magasabb a szegények aránya. Erdélyben jellemzően nagyobbak a településtípusok szerinti differenciák, mint Magyarországon. Ez nem csupán a falvak és a városok közötti különbség alakulásában érhető tetten, hanem a kisebb városok és a municípiumok közötti különbségben is. Különösen a lakás-szegénység és a tartós javak birtoklásában jelentkező depriváció tekintetében van nagy jelentősége annak, hogy milyen településtípuson él a háztartás. (1. táblázat).

A szegénység háztartási szintű jelenség, ezért vizsgálatában célszerű a háztartás egészét jellemző *gazdasági aktivitást* figyelembe venni: hány foglalkoztatott van a háztartásban, van-e a foglalkoztatott mellett olyan személy, aki még valamilyen társadalmi juttatásban részesül, és él-e a háztartásban munkanélküli.

Ez alapján megállapítható, hogy a vidéki Magyarországon azok a háztartások vannak a legkevésbé kitéve a szegénység koc-

kázatának, ahol legalább két kereső van. Erdélyben még ennél a csoportnál is jobb helyzetben vannak azok, akiknél egy kereső és egy gyermekgondozási szabadságon levő él. Ez feltehetően azzal magyarázható, hogy Erdélyben azok a nők, akik nem a munkaerőpiacról kilépve vállaltak gyermeket, és nem szereztek jogosultságot az anyasági ellátásra, magukat háztartásbelinek tekintik (ezért nem szerepelnek a szóban forgó kategóriában). Így a kisgyermekes anyák közül a gyermekgondozási szabadságon levők – feltehetően a korábbi munkaerőpiaci pozíciónak köszönhetően – kedvezőbb helyzetben vannak, mint Magyarországon.

A legjobb pozícióban levő két csoportot azok követik, akiknek a háztartásában egy foglalkoztatott él, és van olyan személy is, aki nyugdíjban részesül, továbbá azok a háztartások, ahol szintén egy foglalkoztatott él, és bár nincs mellette társadalmi juttatásban (nyugdíj, anyasági ellátás) részesülő személy, de ugyanakkor munkanélküli sincs. Az egy foglalkoztatottat és legalább egy munkanélkülit is magában foglaló háztartások helyzete már sokkal kedvezőtlenebb, de a legmélyebb töréspont annál a csoportnál van, ahol egy foglalkoztatott sincs a háztartásban. Ők az összes szegénység-megközelítés szerint messze az átlag feletti kockázattal rendelkeznek.

A *háztartás összetételének* szintén meghatározó szerepe van a szegénység előfordulásában. Mindkét térségben erőteljesen érintettek a szegénység vizsgált formáiban a három vagy több gyermeket nevelő családok, valamint azok az egyszülős családok, ahol legalább egy 18 éves vagy fiatalabb gyermek van. Erdélyben az előbbieket sokkal rosszabb helyzetben, míg Magyarországon az alkalmazott szegénység-megközelítés szerint változó: a lakás-szegénység a nagycsaládosok körében elterjedtebb, a szubjektív szegénység tekintetében viszont a gyermekeket egyedül nevelő szülők és családjuk helyzete rosszabb.

Bár a 18 év feletti gyermeket egyedül nevelők szegénység-kockázata kisebb, mint a kiskorú gyermeket egyedül nevelőké,

több megközelítésben mégis átlag feletti. Magyarországon a szubjektív szegénység és a tartós javak birtoklásában jelentkező depriváció, Erdélyben pedig ezek mellett a lakás-szegénység is elterjedtebb e csoportban.

Az egyedülállók helyzete Magyarországon rosszabb, különösen a tartós javak birtoklása és a szubjektív szegénység szerint átlag feletti a szegénységi rátájuk. Erdélyben csak a tartós javak birtoklását tekintve magasabb a depriváltak aránya az egyedülállók körében. Ugyanakkor Magyarországon mind az

egyedülállók, mind az egyszülős családok nagyobb arányban vannak jelen, tehát az ebből fakadó problémák sokkal több embert érintenek, mint Erdélyben.

Háromgenerációs háztartás esetén Erdélyben minden megközelítés szerint, a vidéki Magyarországon pedig négyből kettő szerint átlag feletti a szegénységi ráta, ami arra utal, hogy az együttélésnek ezt a formáját inkább a kényszer szülte.

Monostori Judit *NKI*
monostori@demografia.hu

KITEKINTÉS

A bevándorlási és integrációs statisztikai rendszer fejlesztése

A KSH Népszámtudományi Kutatóintézetében 2009. július 1-én kezdődött az Európai Integrációs

Alap által támogatott *A bevándorlási és integrációs statisztikai rendszer fejlesztése* projekt (EIA/2007/3.2.3.1.). A projekt célja olyan statisztikai rendszer kialakítása, amely a jelenleginél részletesebb és megbízhatóbb alapadatokat nyújt a harmadik országból érkezett bevándorlók jellemzőiről és magyarországi helyzetéről.

A célcsoportba a Magyarországon élő harmadik országbeli állampolgárok tartoznak, tehát azok a külföldiek, akik nem az EGT tagállamok (azaz az Európai Unió tagállamai, Izland, Norvégia és Liechtenstein) és nem Svájc állampolgárai. Jelenlegi létszámuk mintegy 70-75 ezer főre tehető, állampolgársági, etnikai és kulturális hátterük rendkívül sokszínű.

A harmadik országok állampolgáraival kapcsolatos adatgyűjtés Magyarországon igen sokféle szervezet hatáskörébe tartozik. A 2001-es és 2007-es törvényi szabályozást követően, illetve az egységes Európai Unió migrációs statisztikai irányelvek nyomán egyre fontosabb felmérni a kapcsolódó statisztikai rendszerek működését és használhatóságát a célcsoport bevándorlása és magyarországi integrációja szempontjából. Jelentős lépés a vizsgált területen, hogy elkészült az Unió országok statisztikai rendszerének összehasonlító elemzése (a *Towards Harmonized European Statistics on International Migration*, azaz *A nemzetközi migráció harmonizált európai statisztikájáért* program részeként), amely a tervezett munkát nagymértékben elősegíti, és kiindulópontul szolgálhat. A vándorlástatisztika jellemzően adminisztratív adatforrásokból építkezik. A forrásként szolgáló nyilvántartások elérhetősége, adatainak minősége alapjaiban meghatározza a statisztika tartalmát és alkalmazási területeit.

A harmadik országok állampolgáraira vonatkozó statisztikai információ töredékes, különösen az integráció társadalmi

jellemzői kapcsán. A különböző jogi státusú csoportok közötti átfedések – az egyéni adatok összekapcsolásának hiányában – homályosak, ami a konkrétabb elemzést megnehezíti. A több ponton töredékes adatrendszer következtében nincs mód a migrációs politika, a kutatás és a közbeszéd oly módon való fejlesztésére, amely teljesebb képet nyújt a harmadik ország állampolgárainak valós integráltságáról és az ezzel kapcsolatos problémákról. Egybehangzó szakértői vélemény szerint ez az információhiány magyarázza, hogy a fogadó népesség felülértékeli a bevándorlók, különösen a harmadik országból érkezők arányát és a velük kapcsolatos problémákat. A statisztikai rendszer fejlesztése nélkül a migrációs politika és a vonatkozó kutatások is nehézségekbe ütköznek, ami hátráltatja az integrációs problémák, a felmerülő társadalompolitikai kérdések feltárását és azok hatékony kezelését. Mindezeket figyelembe véve a projekt hiánypótló feladatot lát el.

A projekt a következő részfeladatokra épül:

- Statisztikailag hasznosítható és társadalomtudományi szempontból releváns integrációs modell kidolgozása.
- A jelenlegi adatforrások, valamint az intézményi és jogi rendszer áttekintése.
- Interjú háttérvizsgálat a bevándorlók perspektívájának feltárására.
- Nemzetközi példák áttekintése (esettanulmányok készítése néhány Unió tagállam, valamint az EU statisztikai rendszeréről).
- Fejlesztési tanulmány és javaslatok elkészítése.

Ezek megvalósításában az NKI belső munkatársai mellett több kiváló külsős szakértő is részt vesz. A projekt 2009. december 31-vel zárul. A *KorFa* következő számában beszámolunk a fontosabb eredményekről.

Bővebb információ: www.demografia.hu
Melegh Attila *NKI*, melegh@demografia.hu

MIGRÁCIÓS VILÁGNAP

Az ENSZ 1990. december 18-án fogadta el a vendégmunkások és családtagjaik jogainak védelméről szóló megállapodást. Ennek emlékére – és a világon fellelhető migránsok egyre növekvő számának hatására – 2000-ben az ENSZ Közgyűlése december 18-át Nemzetközi Migrációs Világnapnak nyilvánította. Ezzel a nappal az emberek és a kultúrák sokféleségére hívja fel a figyelmet, és a bevándorlók emberi jogainak tiszteletben tartására szólít fel.

2010-re a nemzetközi migránsok száma a világban várhatóan eléri a 214 milliót. Ez 2005-höz képest mintegy 10 százalékos, 2000-hez képest pedig 20 százalékos növekedést jelent. A legnagyobb növekedés a fejlett országokban figyelhető meg, itt 2010-re összességében a népesség 10 százalékát teszik ki a bevándorlók (1990-ben arányuk még 7,2 százalék volt). A legtöbb bevándorló Európában él (70 millió), ezt követően Ázsiában (61 millió), majd Észak-Amerikában (50 millió). Ez utóbbi földrészen növekedett leginkább (24 százalékkal) a bevándorlók száma 2000 óta. Európán belül a bevándorlók ezer lakosra számított aránya Luxemburg mellett Írországból, Spanyolországból és Svájcban a legmagasabb.

FAMILYPLATFORM: Családkutatás és családpolitika Európában

Új európai projekt a Népeségtudományi Kutatóintézet részvételével

2009. október 1-én az Európai Bizottság támogatásával nagyszabású munka kezdődött az európai családkutatás és családpolitika területén. A FAMILYPLATFORM elnevezésű program a családok életét napjainkban meghatározó legfőbb folyamatokkal foglalkozik, szem előtt tartva az egyes európai országok közötti hasonlóságokat és különbségeket. Az európai családok számos tekintetben sokfélék: nem csupán az egyes országok gazdasági helyzete, szociálpolitikai berendezkedése és kulturális hagyományai okoznak közöttük eltéréseket, hanem az is, hogy egyre sokszínűbbé válik a család intézménye. A házasságok számának csökkenésével, a házasságon kívül született gyermekek arányának növekedésével, az egyszülős családok számának gyarapodásával – más-más mértékben ugyan –, de minden európai állam szembesül, mint ahogy valamennyit érinti az alacsony születésszám és a társadalom öregedésének jelensége is. A vizsgált kérdéseket a program a következő nyolc téma köré csoportosította:

- Családformák, a családok összetétele
- A családfejlődés folyamatai
- Állami családpolitikák
- Családok és környezetük
- Családok életének szervezése
- Szociális ellátás és szolgáltatások
- Társadalmi egyenlőtlenség és a családok sokszínűsége
- Család és média, a családok képzése és részvételük.

A programot irányító konzorcium a felsorolt területeken zajló folyamatoknak az áttekintésére jött létre összesen nyolc európai ország (Németország, Ausztria, Olaszország, Észtország, Portugália, Finnország, Nagy-Britannia és Magyarország) kilenc kutatóintézetének, valamint három civil szervezetnek a részvételével. A konzorciumban Magyarországot a

Népeségtudományi Kutatóintézet képviseli, fő feladatként a *Családok életének szervezése* témakör feldolgozását vállalta.

A civil szervezetek részvétele fontos eleme a platform munkájának, ugyanis a kutatók, a családok életével foglalkozó civil szervezetek és a döntéshozók együttgondolkodása a cél. Ennek a közös munkának egyik kiindulópontja az az áttekintő tanulmány, amely a felsorolt témákról rendelkezésre álló kutatási tapasztalatokat, eddigi tudományos ismereteket összegzi. Másik lényeges eleme a munkának a „jövőkép-készítés”, amelynek során a résztvevők és a munkába bekapcsolódó más szakemberek igyekeznek felvázolni az európai családok jövőjét. Mindezek alapján a projekt feladata a jövőbeli kutatási irányok kijelölése, és ajánlások megfogalmazása a döntéshozók számára.

A program nagy hangsúlyt helyez arra, hogy érdeklődése szerint minden érintett bekapcsolódhasson a munkába. Ennek fontos terepe lesz a készülő honlap és a kapcsolódó hírlevelek, valamint a három helyszínen – köztük Budapesten is – megrendezendő FAMILYPLATFORM Információs Nap, melyre elsősorban a családok életével foglalkozó civil szervezetek képviselőit várjuk. A budapesti eseményre 2010. február 4-én kerül sor. Néhány olyan szervezet, amely intenzívebben szeretne közreműködni az európai családok életét alakító kérdések megvitatásában, a jövőre vonatkozó feladatok kijelölésében, megfelelő feltételek mellett bekapcsolódhat majd a soron következő nemzetközi rendezvényeken zajló tevékenységekbe is.

Terveink szerint a *KorFa* folyamatosan tudósítani fog a FAMILYPLATFORM munkájáról.

További információ: Blaskó Zsuzsa, NKI
blasko@demografia.hu

SZEMLE

A közvélemény tükrében

Demográfiai és családszociológiai tanulmányok

Szerző: S. Molnár Edit
KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
2009, 316 oldal, 2900 Ft
ISBN 978 9597 14 3

S. Molnár Edit 75. születésnapja alkalmából jelentette meg az NKI a szerző 1966 és 2004 között publikált tanulmányaiból gondosan szerkesztett válogatást. A könyvet átfogó jellege folytán nemcsak a téma szakértőinek, oktatóinak és politikusainak ajánljuk, hanem mindenkinek, aki nyitott a társadalmi kérdések iránt.

Tartalom:

Család és értékszociológia
Családi értékek, magatartások, demográfiai tendenciák
„Tradíciókövető” és „modernizálódó” szemléletmód a rendszerváltozás után jelentkező családi problémák érzékelésében
(társszerző: Dobossy Imre)
Az első ízben serdülőkorban született nők társadalmi összetétele és életkörülményei 10 évvel az első gyermek megszületése után
(társszerző: Pongrácz Tiborné)
Házasságon kívüli születések a XX. század utolsó évtizedében
Kell-e több politikus nő?
Generációk egymás szemében
Fiatalok családképe. A próbafelvétel tapasztalatai

Életmód és közérzet az idősödés korában
Magyar szólások és közmondások az
öregségről (társszerző:
Pataki Judit)

Népesedéspolitikai kérdések

Megőrizhetjük-e a család értékét?

Családi értékek – családpolitika.

A munkahely biztonsága és a

gyermekvállalás konfliktusai

a 18–40 éves férfiak és nők körében.

A kérdőíves adatgyűjtések módszertani
kérdései

A kérdőívkérdések válaszlehetőség-
sorrendjének vélemény-
befolyásoló szerepéről (társszerző:
Surányi Bálint)

A kérdőívkérdések megértésének
ellenőrzése

„Nem lehet nem kommunikálni.”

(társszerzők: Síklaky István

és Virágh Eszter)

Gondolkodási sémák az elégedettségről
(társszerző: Pataki Judit)

Demográfiai portré 2009

Szerkesztők: Monostori Judit, Őri Péter,
S. Molnár Edit, Spéder Zsolt
KSH Népeségtudományi Kutatóintézet
2009, 144 oldal, 2500 Ft
ISSN 2061 3741

„A népesség számának, összetételének alakulása napjaink legizgalmasabb problémáinak egyike. Sokakat és sokféleképpen foglalkoztat, az érdemi tájékozódás azonban nem könnyű. (...) Ezért határoztunk úgy, hogy bizonyos rendszerességgel megjelentetünk egy olyan kiadványt, amelyben röviden és közérthető formában áttekintjük a népesedés valamennyi kérdését. A *Demográfiai Portré 2009* című kötet az első a sorban” – olvashatjuk a kötet előszavában, amelyet a szerkesztő mind a

társadalompolitikai döntéshozók, mind a kutatók, egyetemi oktatók, diákok, mind a sajtó és a nagyközönség számára ajánl. A teljes kötet letölthető a www.demografia.hu honlapról.

Tartalom:

Előszó (Spéder Zsolt)

1. A párkapcsolatok jellegzetességei (Pongrácz Tiborné)
2. Válás (Földházi Erzsébet)
3. Gyermekvállalás (Kapitány Balázs–Spéder Zsolt)
4. Családtámogatás, gyermeknevelés, munkavállalás (Blaskó Zsuzsa)
5. Halandósági különbségek (Kovács Katalin–Őri Péter)
6. Ok-specifikus halandóság (Kovács Katalin–Őri Péter)
7. Öregedés (Monostori Judit)
8. Nyugdíjrendszer, nyugdíjba vonulás (Monostori Judit)
9. Családszerkezet (Földházi Erzsébet)
10. Belföldi vándorlás (Gödri Irén–Spéder Zsolt)
11. Nemzetközi vándorlás (Gödri Irén)
12. A népesség szerkezete és jövője (Hablicsek László)

Az NKI kiadványai megrendelhetők:
Kardulesz Ferencné NKI
kardulesz@demografia.hu

NAPTÁR

XXVI. Nemzetközi Népesedési Konferencia 2009, Marrakesh

Az IUSSP (International Union for the Scientific Study of Population) XXVI. Nemzetközi Népesedési Konferenciáját 2009. szeptember 27. és október 2. között tartotta Marrakech-ben. A nagyszabású konferencia a világ több mint nyolcvan országából gyűjtötte össze a népesedési

kérdésekkel foglalkozó szakembereket. Összesen 220 ülészak keretében tartottak előadásokat, továbbá 5 poszter szekció, 6 plenáris ülés, 45 side meetings és 42 kiállítás is gazdagította a konferencia programját.

A konferencia két szempontból is különleges esemény volt: kerekén ötven év telt el az IUSSP első önálló konferenciája óta (amelyet 1959-ben Bécsben tartottak), és

első alkalommal kerül rá sor arab országban. A program – felölelve a legtágabb értelemben vett népesedési kérdéseket – a következő főbb témák köré szerveződött: 1. Reprodukció és egészség; 2. HIV/AIDS és egyéb, szexuális úton terjedő betegségek; 3. Egészség, halandóság és élettartam; 4. Termékenység; 5. Párkapcsolat, család és háztartás; 6. Nemzetközi vándorlás; 7. Belső vándorlás és urbanizáció; 8. A népesség öregedése és a generációk közötti kapcsolat; 9. Gyermek és fiatalok; 10. Nemek és népesség; 11. Etnicitás, vallás és kultúra; 12. Környezet; 13. Biodemográfia; 14. Sebezhetőség és emberi jogok; 15. Szegénység és fejlődés; 16. Oktatás és munkaerő; 17. Politikák; 18. Elmélet; 19. Előrejelzések, módszerek és adatok; 20. Történeti demográfia; 21. Területi demográfia; 22. Az arab világ: a demográfiai átmenetek és a népességmozgások interkontinentális találkozása

A konferencia helyszíne

Az NKI munkatársai közül négy fő vett részt a konferencián. Spéder Zsolt a *Politikai válaszok a népesség öregedésére* c. szekció elnöke volt, valamint a *Családpolitika és a gyermekesek jövedelmükiesése: Franciaország és Magyarország összehasonlítása* előadást tartotta (Ariane Pailhé-vel közösen). Gödri Irén *A külföldi népesség jellemzőinek területi sajátosságai Magyarországon és ezek összefüggése a munkaerőpiaci beilleszkedésükkel* c. poszttert mutatta be. Kovács Katalin és Hablicsek László pedig *Az epidemiológiai átmenet negyedik szakaszának kezdete: ok-specifikus mortalitás-trendek Magyarországon elméletben és gyakorlatban* poszttert mutatták be.

Az összesen mintegy 2000 résztvevővel megtartott konferencia széles kitekintést nyújtott a különböző országok népessédségi folyamataira és a világ legfontosabb népessédségi problémáira.

További információ:

<http://iussp2009.princeton.edu/>

Népszámlálások – nemzeti-etnikai adatok

A Fényes Elek Műhely (FEM) keretében az MSZT Társadalomstatistikai szakosztálya, az MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézete, valamint a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitika Intézete 2009. október 9-én műhelykonferenciát rendezett a fenti címmel.

A lakosság nemzeti-etnikai összetételére vonatkozó népszámlálási adatok „valóság-tartalma”, értelmezési lehetőségei kezdettől fogva szakmai viták középpontjában állnak. A szervezők szerint bár a népszámlálási adatok nem mindig elégségesek, ámde megkerülhetetlenek annak megértéséhez, ami egy társadalomban az interetnikai folyamatok értelmezése és kezelése terén folyik. A konferencia arra is lehetőséget adott, hogy a szakértők konkrét javaslatot tegyenek a népszámlálás etnikai kérdés-blokkjának megfogalmazására.

Program:

I. Szakosztályi tisztségviselők választása

Levezető elnök: Hrubos Ildikó (BCE)

II. Szakmai program

Vitavezető: Harcsa István (KSH)

Az identitás természete

Előadó: Vékás János (MTA ENKI),

Korreferátor: Kovács András (MTA ENKI)

A szomszéd országokban a 2001-2002-ben végrehajtott népszámlálások etnikai módszertana

Előadó: Papp Z. Attila (MTA ENKI),

Korreferátor: Gyurgyík László (Selye János Egyetem, Komárom)

Az állami akarat és társadalmi környezet hatása a bevallásokra (1941-1990)

Előadó: Tóth Ágnes (MTA ENKI),

Korreferátor: Valuch Tibor (1956-os Intézet)

A 2001. évi népszámlálás etnikai blokkjával kapcsolatos módszertan kialakítása és értékelése

Előadó: Lakatos Miklós (KSH)

A célhoz kötött etnikai adatgyűjtés lehetőségei és korlátai

Előadó: Pulay Gyula (ÁSZ Kutató Intézet)

Korreferátor: Bársony János (kisebbség-kutató)

Zárszó

A krízis, mint esély

Ez volt a címe az Andorka Rudolf Társadalomtudományi Társaság (ARTT), a Barankovics Alapítvány, és a Budapesti Corvinus Egyetem Szociológia és Társadalompolitikai Intézete szervezésében 2009. október 19-én megtartott műhelykonferenciának

A műhelykonferencia az emberi kapcsolatokban, a társadalmi integrációban megjelenő zavarok mélyebb okairól és azok megjelenési formáiról kívánt – bizonyos területekre szorítkozva – áttekintő képet adni. Címe – kettős értelemben is – szimbolikus jelentőségű, hiszen a krízis egy idő után az egyénket és a társadalmat is az önmagával való szembenézésre kényszeríti, ami esélyt ad arra, hogy bizonyos alapértékek mentén újra gondolja céljait és eszközeit.

Program:

Vitavezető: Harcsa István

Megnyitó

Anómia, társadalmi tőke

Előadó: Kopp Mária (SOTE Magatartástudományi Intézete)

Skrabski Árpád (Apor Vilmos Katolikus Főiskola)

Korreferátor: Pikó Bettina (SZTE ÁOK

Magatartástudományi Intézet)

A devianciák medikalizációja – különös tekintettel a pszichiátria szerepére

Előadó: Buda Béla (Nemzeti Drogmegelőzési Intézet)

Átmenetek a deviáns és a normális között a tiltott és legális drogok fogyasztásának példáján

Előadó: Elekes Zsuzsa (Budapesti Corvinus Egyetem, Szociológia tanszék)

Korreferátor: Pikó Bettina (SZTE ÁOK Magatartástudományi Intézet)

A magyarországi öngyilkossági szcena kérdőjelei

Előadó: Zonda Tamás (Magyar Szuicidum-Prevenációs Társaság)

Korreferátorok: Buda Béla (Nemzeti Drogmegelőzési Intézet), Bozsonyi Károly (Századvég Forsense)

Bűnözéstől való félelem és a bűnözés

Előadó: Kó József (OKKRI)

Korreferátor: Németh Zsolt (Rendőrtiszt Főiskola)

Felépülés anonim önségítő csoportokban. A Narcotics Anonymous – Névtelen Drogfüggők bemutatása, mint a józanság elérésének és megtartásának egyik lehetséges útja.

Előadó: Bajzáth Sándor (*Leo Amici 2002 Addiktológiai Alapítvány*)

Korreferátor: Madácsy József (PTE BTK Szociális Munka és Szociálpolitikai tanszék)

Zárszó

A KorFa korábbi számai

letölthetők

a www.demografia.hu

honlapról

KorFa – népesedési hírlevél

ISSN 1586-7684

Kiadó: KSH Népeségtudományi Kutató Intézet

Cím: 1024 Budapest, Buday László u. 1-3.

Telefon: 06-1-345-6449 • Fax: 06-1-345-1115

Felelős kiadó: Spéder Zsolt igazgató

Szerkesztő: Gödri Irén

godri@demografia.hu • Telefon: 06-1-345-6539

Terjesztő: Kardulesz Ferencné

kardulesz@demografia.hu

Telefon: 06-1-345-6664

Tipográfia és tördelés: Élőfej Bt.

elofej@t-online.hu

Megjelenik évente 4 alkalommal.